

УДК 378.096:2–756(477.43/44)КПДУ(09)(045)

В.Р.Адамський

Богословський факультет Кам'янець-Подільського державного українського університету в історіографії (1918–2012 рр.)

У статті розглядається історіографічний процес вивчення різних аспектів заснування, діяльності та ліквідації богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету, що функціонував у ламний період 1918–1920 рр. Автором аналізуються оригінальні праці представників української зарубіжної історіографії, зацентовано увагу, що у них лише принагідно згадується про теологічний структурний підрозділ, здебільшого у зв'язку з біографіями визначних українських вчених, які там працювали, або у більш широкому контексті боротьби за національну вищу школу та відродження національної Церкви у Подільському регіоні. Зроблено лаконічну характеристику радянському періоду, за якого історіографія питання поповнилася лише поодинокими працями, виконаними на засадах марксистсько-ленінської методології. Особливо досліджено сучасний історіографічний процес, чіткими проявами якого стало поступове долучення істориків до надбань національної та зарубіжної історіографії, повернення до національно-державницької схеми української історії, поступовий відхід від стереотипів марксистської методології, радянського монізму, переорієнтація колишніх дослідників з “інтернаціонально-космополітичного” трактування історії України на національно-державницьке та загальнолюдське її розуміння.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський державний український університет, богословський факультет, історіографія, біографістика, професорсько-викладацька корпорація, відродження Православної Церкви, науковці.

Із загального доробку праць, присвячених історії Кам'янець-Подільського державного українського університету, висвітленню різних аспектів становлення та діяльності богословського структурного підрозділу відводиться невелика за кількістю та обсягом матеріалу частка [1]. Значною мірою така ситуація пояснюється тим, що виокремлення дослідницького аспекту, пов'язаного із організацією вищої теологічної освіти у світських вищих навчальних закладах в якості окремої теми лише нещодавно закріпилось в історіографії.

Втім, початок історичного вивчення богословського факультету КПДУУ відноситься власне до доби Української революції 1917–1921 рр., коли з'явилися перші нариси. Як правило, це були газетні публікації, авторами яких виступали безпосередні учасники тогочасних суспільно-політичних та культурно-освітніх процесів. Вони намагалися донести до читача інформацію про життєвий шлях та творчі надбання представників професорсько-викладацької корпорації, котрим судилося стояти біля витоків заснування богословської

ланки в структурі Кам'янець-Подільського державного українського університету [2; 3], розкрити об'єктивну потребу існування важливої галузі людського знання у колі університетських наук [4; 5; 6; 7; 8], проаналізувати державотворчу складову в діяльності кам'янецьких богословів [9; 10; 11] та ін.

Особливо важливим періодом в історіографії досліджуваної теми були 20–30-ті роки ХХ ст. У цей час на еміграції з'явилися оригінальні праці В.О.Біднова, І.І.Огієнка, Д.І.Дорошенка, В.К.Приходька та інших учасників визвольних змагань, які не варто класифікувати винятково як мемуарну літературу, оскільки в них робляться спроби систематизації та аналізу матеріалу, наводяться цілісні унікальні документи або бодай їхні фрагменти.

У 1921 р. з-під пера колишнього декана богословського факультету КПДУУ В.О.Біднова вийшла праця “Церковна справа на Україні” [12]. Аналізуючи різні аспекти церковного відродження новітнього періоду, автор здебільшого на підставі власних спогадів досить детально розповів про найбільш складні моменти у взаємовідносинах між Міністерством ісповідань УНР і українським громадянством та єпископом Подільським та Брацлавським Пименом, окреслив їхнє ставлення до утворення Кирило-Мефодіївського братства та переведення служби Божої на українську мову, зацентрував увагу на участі у цих процесах представників теологічного підрозділу університету.

В.О.Біднову належить і низка інших розробок, в яких прямо чи опосередковано висвітлюються окремі сюжети, дотичні до нашої теми. Так, з нагоди десятиріччя заснування КПДУУ Василь Олексійович відгукнувся змістовною статтею “Перші два академічні роки українського державного університету в Кам'янці-Подільському. (Уривок із спогадів)” [13]. Розглядаючи вузлові моменти заснування та становлення навчального закладу, він зосередив свою увагу й на організації богословського факультету в структурі університету, зокрема на проблемних аспектах, пов'язаних із формуванням його особового складу.

Цінність цієї праці полягає ще й в тому, що В.О.Біднов подав реакцію на діяльність очолюваного ним підрозділу представників більшовицької влади, які у квітні 1919 р. тимчасово зайняли Кам'янець. У цьому контексті автор досить детально описав візит до навчального закладу народного комісара освіти В.П.Затонського, під час якого останній дав вказівку припинити навчання на факультеті. Підстава крилася у лаконічній сентенції, сутнісно притаманній комуністичному світогляду: “Богослови – наші вороги!” [13, с. 70].

Доволі оригінальний матеріал, присвячений з'ясуванню різнопланових обставин щодо участі представників професорсько-викладацької корпорації богословського факультету в комісії з перекладу на українську мову Святого Письма та видання книжок релігійного змісту, В.О.Біднов розмістив у 1931 р. у празькому виданні українського товариства прихильників книги “Книголюб”. При цьому він лаконічно зхарактеризував діяльність Кам'янець-Подільського Кирило-Мефодіївського братства з його активною позицією в питанні призначення І.І.Огієнка Міністром ісповідань УНР, проілюстрував механізми,

завдяки яким опікувана ним справа була піднесена на державний рівень та описав мотивацію залучених до роботи фахових спеціалістів із різних галузей гуманітарного знання [14].

Одним із перших, хто спробував здійснити концептуальне осмислення загальнонаціонального поступу освітньої справи за гетьманських часів, був видатний український історик Д.І.Дорошенко. В “Історії України 1917–1923 рр.” [15], уникаючи певних категоричностей в судженнях, попри виразну симпатію до ідеологічних засад, які були покладені в основу будівництва Української держави П.П.Скоропадського, він поставив за мету подати читачеві якомога більшу кількість фактичного матеріалу, документальних і цифрових даних, зокрема й тих, що відносилися до культурно-освітнього сегменту державотворчої практики, ознайомити з персональним складом професорсько-викладацької корпорації, котрий був запрошений до роботи в Кам’янецькому університеті та окреслити репрезентовані ними наукові осередки України. При цьому певну увагу автор зосередив й на діяльності богословського факультету.

В оглядовій праці “Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу” Д.І.Дорошенко знову зупинився на знакових процесах національного церковного відродження 1917–1921 рр., побіжно окресливши коло вирішуваних завдань на цій ділянці Міністерством ісповідань, коли його очолював І.І.Огієнко [16, с. 53–54]. А у виступі на засіданні празького історично-філологічного товариства, що відбулося 30 квітня 1935 р., Д.І.Дорошенко подав автентичну інформацію про життєвий шлях та громадську діяльність В.О.Біднова, виокремивши при цьому кам’янецький період діяльності [17]. На наукових здобутках Василя Олексійовича на пам’ятному засіданні зупинився у своїй промові й С.П.Наріжний [18].

Тема Кам’янець-Подільського державного українського університету становить предмет особливої уваги у творчості ректора навчального закладу І.І.Огієнка. Розглядаючи у “Моєму житті” крізь призму державотворчої практики різні проблемні питання культурно-освітнього порядку, автор зупиняється й на аналізі окремих чинників, що уможливили заснування богословського факультету, діяльності його репрезентантів на ниві громадсько-політичного життя краю та участі у важливій справі відродження національної Церкви [19]. До характеристики певних елементів теологічної освіти та богословської практики І.І.Огієнко повертається і в “Рятуванні України” [20].

Помітне місце в історіографії проблеми займають праці видатного українського церковного діяча В.Липківського. У найбільш фундаментальній із них – “Відродженні Церкви в Україні. 1917–1930”, аналізуючи теоретико-методологічні засади усамостійнення національної Церкви та її розвиток за різних політичних режимів, він розглядає процес у розрізі окремих регіонів, зокрема й Поділля. На його думку, саме в Кам’янці-Подільському містився основний осередок українського церковного руху, в якому університет “брав велику участь” [21, с. 77]. У цьому контексті автор лаконічно зхарактеризував діяльність Кирило-Мефодіївського братства у місті над Смотричем та подав виразні

характеристики на окремих культурно-освітніх діячів, які працювали на богословському факультеті.

Про деталі створення Кирило-Мефодіївського братства у Кам'янці-Подільському та його найактивніших репрезентантів йдеться в іншому доробку В.Липківського [22].

На окремих аспектах церковної діяльності зупиняється в своїй праці О.Доценко. Зокрема, він аналізує діяльність єпископа Подільського та Брацлавського Пимена на тлі українського церковного відродження в краї, подає на нього лапідарні, але досить промовисті характеристики. Ось приклад оціночних суджень О.Доценка: "Як і всі москалі цей "святий" чоловік ненавидів українців і все українське ще на початках відродження самостійного життя українського народу і цю свою ненависть вносив до церкви, де з амвону з його ж уст можна було чути прокляття по адресі наших діячів "мазепинців-сепаратистів", як зрадників "веры, царя и отечества" [23, с. 183]. Наразі автор демонструє низку документів, пов'язаних із наочною ілюстрацією ставлення Пимена до організації церковного життя в його національних формах на прикладах окремих священників та цілих інституцій, народжених революційним часом.

Теоретико-методологічні засади автокефалії перебувають у центрі наукових студій О.Лотоцького [24]. При розгляді різнопланових питань цього порядку він неодноразово використовував на підтвердження своїх теоретичних суджень практичний матеріал із життя національної Церкви у Кам'янці-Подільському, в яких безпосередню участь брали її представники богословського факультету.

Історичний аспект розвитку Української Православної Церкви в ХХ ст. досить ґрунтовно дослідив І.Власовський. Розглядаючи державно-церковні відносини періоду Директорії УНР, автор значну увагу приділив Кам'янецькій добі, дослідивши найбільш актуальні питання, пов'язані з українізацією церковного життя. При цьому він переконливо стверджував, що основним осередком церковно-культурної діяльності на місцевому ґрунті виступав теологічний підрозділ КПДУУ та його науково-освітня корпорація [25, с. 101].

Біографістика питання представників зарубіжної історіографії представлена в основному низкою статей, вміщених в "Енциклопедії українознавства", що виходила за редакцією професора В.Кубійовича [26; 27; 28]. Ці матеріали є неповними в інформаційному плані, проте й до сьогодні вони не втрачають своєї актуальності.

Цікаві відомості про діяльність богословського факультету подають відомі державні та громадські активісти й співробітники навчального закладу, праці яких публікувалися у редактованому І.І.Огієнком варшавському часописі "Наша культура". Як правило, у логічно структурованих текстах ними розкриваються окремі деталі, які суттєво допомагають зрозуміти протікання багатьох латентних процесів, пов'язаних із функціонуванням теологічної ланки [29; 30; 31; 32].

Слід наголосити, що для з'ясування певного контексту подій відродження Української Православної Церкви кам'янецької доби істотну допомогу на-

дають студії Н.Д.Полонської-Василенко, О.О.Воронина, протопресвітера Н.Плічковського [33; 34; 35].

Отже, попри вагоме значення богословського факультету для розвитку національної богословської освіти та науки, наявні дослідження, що вийшли за кордоном, лише принагідно згадують про нього, здебільшого у зв'язку з біографіями визначних українських вчених, які там працювали, або у більш ширшому контексті боротьби за національну вищу школу та відродження національної Церкви у Подільському регіоні.

Наразі на теренах радянської України об'єктивний аналіз будь-яких аспектів становлення та розвитку богословської освіти, незалежно в яких інституціях вона викладалася, практично унеможливлено. Історіографія радянської епохи позначена яскраво вираженим критерієм класової приналежності та класової спрямованості в оцінці осіб духовного стану та явищ церковного життя.

Такі методологічні засади визнавалися єдино можливими для історичних студій з богословсько-освітньої проблематики. Разом із тим у перші роки існування радянської історіографії, коли іще допускалася відносна свобода викладу фактичного матеріалу, у науковому просторі з'явилися поодинокі праці, автори яких, аналізуючи різні аспекти функціонування навчального закладу, згадували про існування в його структурі і богословського факультету. Саме до таких розвідок належить праця В.Гериновича [36].

Побіжно про сам факт заснування богословського факультету у вищому навчальному закладі на Поділлі зазначає у короткому нарисі, присвяченого аналізу наукової роботи в Кам'янці-Подільському у революційні часи, Ю.Й.Сіцинський [37].

У 30-ті рр. історіографічна ситуація ще більше ускладнилася, набувши жорстких формувань ролі церковних чинників у доволі непростих перипетіях суспільних трансформацій 1917–1921 рр. Усе це відбувалося на тлі інкримінації колишнім діячам богословського факультету, котрі свого часу не емігрували за кордон, намагаючись у допустимих формах впроваджувати елементи вітчизняної освітньої практики в навчальний процес, надуманих звинувачень в організації контрреволюційної діяльності. Зокрема, Ю.Й.Сіцинський був звинувачений у причетності до Кам'янець-Подільської філії Спілки визволення України. Під час допитів йому ставилося у провину приналежність до Кирило-Мефодіївського братства, основним осередком якого виступав місцевий університет, та активна участь у автокефальному русі [38, арк. 32].

У висвітленні різнопланових питань державно-церковних відносин та становленні національної системи освіти не став винятком і наступний історіографічний період. Щоправда, світ побачила низка видань, яка збагатила до певної міри фактологічний бік справи становлення духовної освіти, але методологічно праці були виконані на тих самих засадах, що й у попередній період [39; 40; 41]. А відтак їхні висновки не могли вийти за межі усталених норм та оцінок.

Відчутні зміни розпочалися лише на межі 1980–90-х рр. ХХ ст., коли власне був започаткований новітній історіографічний процес. Поволі почала скла-

датися нова історіографічна ситуація, чіткими проявами якої стало поступове долучення радянських істориків до надбань національної та зарубіжної історіографії, повернення до національно-державницької схеми української історії, поступовий відхід від стереотипів марксистської методології, радянського монізму, переорієнтація колишніх дослідників з “інтернаціонально-космополітичного” трактування історії України на національно-державницьке та загальнолюдське її розуміння [42, с. 31].

Цивілізаційне осмислення українського історичного процесу об’єктивно надало додаткового потужного імпульсу в дослідженні проблемних питань різнопланового характеру, зокрема й тих, які стосуються церковно-освітньої та просвітницької тематики, в тому числі знакової доби національного відродження 1917–1921 рр.

Одним із перших, хто за нових історичних обставин звернувся до висвітлення драматичної долі національної Церкви на Поділлі початку ХХ ст., був А.Л.Зінченко. Аналізуючи різні аспекти, пов’язані з її становленням та діяльністю, автор окрему увагу приділив проблемі українізації церковного життя та участі у цьому процесі представників професорсько-викладацької корпорації богословського факультету КПДУУ. Практично на кожного з них він подав виразні характеристики [43, с. 40–41]. Опосередковано тему теологічного підрозділу А.Л.Зінченко розглянув і в наступній своїй праці, присвяченій митрополиту УАПЦ В.Липківському, однак дещо в іншому контексті – як вагомий чинник у вирішенні статутних завдань церковно-просвітницького характеру Кам’янець-Подільським осередком Кирило-Мефодіївського братства [44].

Систематизуючи літературу новітнього історіографічного етапу, ми не можемо оминати увагою фундаментальні посібники провідних фахівців із проблем державно-церковних відносин періоду Української революції 1917–1921 рр. В.І.Ульяновського та Б.І.Андрусишина. Перший із них, розглядаючи широкий комплекс різнопланових питань внутрішньоцерковного життя та основних напрямків діяльності Міністерства ісповідань доби гетьманату П.П.Скоропадського, спеціально зупинився на практичній реалізації ідеї з відкриття богословських факультетів у світських вищих навчальних закладах і участі у цьому процесі представників Київської духовної академії [45, с. 191–198].

Б.І.Андрусишин, аналізуючи ставлення уряду Директорії УНР стосовно релігії та Церкви на заключному етапі визвольних змагань, сконцентрувався переважно на особистісних характеристиках інтелектуальних сил богословського факультету, подавши лапідарні біографічні відомості на найбільш знаних його репрезентантів – В.О.Біднова, Ю.Й.Сіцинського та Й.Х.Оксіюка [46, с. 98–100]. Однак цей матеріал не вичерпує усіх сюжетів, які мають дотичне відношення до предметного поля нашого дослідження. Корисними для нас є також авторські розробки низки проблемних моментів, пов’язаних із українізацією церковного життя, боротьби урядових структур та національно налаштованих представників свідомого українства з єпископом Подільським та Брацлавським Пименом, спробою організації видання богослужбових книг українською мовою.

Особливе місце в загальній палітрі історіографічного доробку історії богословського факультету КПДУУ займають праці дослідника національної університетської освіти періоду Української революції 1917–1921 рр. професора О.М.Завальнюка. У контексті студіювання предметних питань розроблюваної проблематики він неодноразово звертався до опосередкованого аналізу різних аспектів, пов'язаних із становленням та функціонуванням теологічного підрозділу. У полі зору науковця знаходяться структури навчального закладу з фіксацією пропозиції щодо відкриття богословського відділення на історико-філологічному факультеті [47], обставини формування професорсько-викладацького складу [48], проблеми з організації навчально-виховного процесу в навчальному закладі [49], створення допоміжних закладів та лабораторій [50].

Крім того, на двох науково-практичних конференціях, приурочених 1020-річчю хрещення Русі та 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона Огієнка, О.М.Завальнюк виніс на публічне обговорення ґрунтовні матеріали, в яких заналізовано окремі елементи фахової підготовки богословів у Кам'янець-Подільському державному українському університеті [51] та простудійовано участь представників професорсько-викладацької корпорації структурної ланки у розгортанні процесів церковного відродження на Поділлі в добу Директорії УНР [52].

Усі виокремлені сюжети лягли в основу підсумкового монографічного дослідження О.М.Завальнюка з історії утворення та діяльності національних державних університетів періоду 1917–1921 рр., а відтак знайшли своє пряме чи побіжне висвітлення на сторінках цього наукового видання [53].

Характерним для науковців новітнього історіографічного процесу є також особливе ставлення до розроблення царини біографістики, завдяки чому вітчизняна історіографія збагатилася змістовними сюжетами про життєвий шлях та культурно-громадську діяльність непересічних представників національної еліти, котрі творили на богословському факультеті в адміністративному центрі Поділля. Природно, що найбільше персоналійних досліджень присвячено постаті ректора КПДУУ І.І.Огієнка, котрий безпосередньо був причетний до вирішення багатьох питань становлення навчального закладу.

Першим, хто на рівні монографічного дослідження представив життєвий шлях та наукову спадщину вченого, був М.С.Тимошик. У двох книгах він достатньо ґрунтовно проаналізував кам'янецьку добу Івана Івановича, зацентрувавши увагу на його підходах до вирішення освітніх проблем [54; 55]. Науково-освітня спадщина І.І.Огієнка і, зокрема становлення національної вищої школи у період революційних змін, досить скрупульозно розглянуто у спеціальному навчальному посібнику А.А.Марушкевич [56].

Державотворча складова діяльності І.І.Огієнка досліджуваної доби стала предметом наукового зацікавлення І.І.Тюрменко. У полі зору автора перебуває становлення інституту Головноуповноваженого уряду УНР, функціональне призначення якого полягало у налагодженні механізмів задля самої можливості розвитку української справи за умов польської присутності в краї. Звісно, за-

безпечення безперервних викладів у навчальних закладах різних рівнів, виступало одним із найголовніших для вирішення завдань відповідальної особи [57].

Питання редакційно-видавничої діяльності, бібліотечної справи і книгознавства, архівістики, бібліографії вченого дослідив професор В.П.Ляхощкий [58; 59]. Різнопланові за змістом питання з життя та творчої діяльності ректора КПДУУ досить плідно розробляються Є.І.Сохацькою [60].

Чимало різножанрових публікацій присвячено постаті декана богословського факультету В.О.Біднову. В контексті нашого дослідження необхідно відмітити праці В.І.Ульяновського, С.В.Ульяновської та А.В.Портнова, які якісно вирізняються рівнем аналітики та вираженістю висновків [61; 62; 63; 64]. Вважаємо, не буде зайвим наголосити й на тому, що життєвий шлях та культурно-громадська діяльність вченого уже стала предметом дисертаційної роботи, виконаної І.В.Саламахою [65].

Впродовж останнього часу значна увага дослідників прикута й до непересічної постаті подільського красзнавця та церковного діяча Ю.Й.Сіцінського. Окрім численних розвідок, опублікованих у різних періодичних виданнях та збірниках праць, в яких аналізуються багатоаспектні питання його творчого життя та громадської діяльності [66; 67; 68], на сьогодні історіографія проблеми збагатилася двома солідними монографіями, авторами яких виступають відомі науковці з Поділля А.М.Трембіцький та М.І.Мошак [69; 70].

Основні життєві етапи П.В.Табінського проаналізовано у працях В.Т.Борщевич та О.І.Лупій, хоча кам'янецький період вченого у них розглянутий досить фрагментарно [71; 72].

Аналізуючи персональні дослідження, не можна обійти увагою напрацювання О.М.Завальнюка. У поле зору професора в науково-пізнавальному плані потрапив практично увесь склад професорсько-викладацької корпорації богословського підрозділу КПДУУ. Характерною ознакою написаних у різний часовий період праць є солідна джерелознавча база та толерантний підхід в оцінках історіографічних надбань [73].

У контексті сформульованої теми необхідно відмітити публікації Е.О.Зваричук, Д.Б.Яневського та М.І.Баюка з історії організації навчального процесу на факультеті [74; 75; 76], розвідки І.М.Преловської, Д.І.Кузовенкова, А.В.Опрі, А.А.Брижак [77; 78; 79; 80] про участь професорсько-викладацької корпорації в діяльності Кирило-Мефодієвського братства, студії В.П.Мацька, П.Я.Слободянюка, В.С.Лозового з дослідження українізаційних процесів Української Православної Церкви на Поділлі [81; 82; 83]. Загальна державотворча проблематика представників богословського факультету розглянута у працях Е.М.Мельника, О.М.Завальнюка, [84; 85; 86].

Окремі факти з досліджуваної теми оприлюднені у працях О.М.Завальнюка, В.М.Даниленка, Ю.В.Телячого, присвячені дослідженню хронологічної канви революційної доби [87; 88; 89]. Перу останньому належить цікава розвідка про організацію та упорядкування Ю.Й.Сіцінським університетського кабінету мистецтв [90].

Новітній історіографічний період позначений якісними змінами авторського складу, котрий зосереджується на дослідженнях богословсько-освітньої проблематики. Поряд із світськими науковцями до розкриття різних аспектів проблеми долучаються представники духовної вищої школи та церковні діячі. У контексті нашого предметного поля необхідно відзначити праці протоієреїв В.Ровінського та О.Миханчука [91], окремі висновки яких не є безспірними, але які вносять свою частку інтелектуального знання в розроблювану тему.

Таким чином, історіографічна ситуація з пропонованої теми як у хронологічному вимірі, так і за місцем написання не є однозначною, тим більше завершеною. Умови праці на еміграції надавали значно більше можливостей для аналізу різнобічних аспектів заснування та діяльності богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету. Однак брак документальних джерел унеможливив появу солідних розробок. Підготовлені авторами твори носять, як правило, мемуарно-публіцистичний характер, а досліджуваний предмет розглядається у більш ширшому контексті боротьби за національну школу та відродження національної церкви у Подільському регіоні.

Натомість в умовах радянської України науковці були позбавлені можливості об'єктивного та всебічного студювання теми, оскільки проблематика вищої богословської освіти перебувала під жорстким ідеологічним контролем. І хоча у 1950–1980-ті роки дослідникам вдалося увести до наукового обігу окремі фактологічні матеріали, проте це аж ніяк не вплинуло на загальне формулювання висновків щодо ролі та місця теологічної освіти в системі наукових знань.

Сучасний стан вітчизняної історіографії характеризується появою низки ґрунтовних праць, в яких висвітлюються раніше втаємничені питання та переглядаються усталені погляди на становлення та функціонування богословського підрозділу КПДУУ. Однак комплексного аналізу предмету дослідження не існує до сьогодні і відповідно як самостійна проблема дана тема дослідниками сформульована не була.

Відтак процес ретроспективного аналізу історії богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету ще далекий від свого завершення. Введення до наукового обігу нової значимої інформації та раніше не задіяних джерелознавчих комплексів, їхня систематизація, критичний та комплексний аналіз є актуальною науковою проблемою, яка сприятиме відтворенню об'єктивної картини заснування, діяльності та ліквідації теологічної структурної ланки КПДУУ.

Список використаних джерел і літератури

1. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918–2008): бібліографічний покажчик / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка: [уклад.: Т. М. Опря, В. М. Пархоменко, Л. П. Савченко, Є. П. Сільвеструк; редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.), О. Б. Комарницький та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2009. – 112 с.

2. Біографії професорів. Василь Біднов // Свято Поділля (Видання Подільського Українського товариства “Просвіта”). – Кам’янець-Подільський. – 1918. – 22 жовтня.

3. Список професорів Кам’янецького Університету // Україна (щоденна газета). – Кам’янець-Подільський. – 1919. – 22 жовтня.

4. Доля Кам’янець-Подільського Державного Українського Університету // Відродження (щоденна безпартійна демократична газета). – Київ. – 1918. – 31 (18) серпня.

5. Біднов, В. Шевченко та справа українізації церкви / В. Біднов // Наш шлях (щоденна демократична безпартійна газета). – Кам’янець-Подільський. – 1920. – 10 березня.

6. Киевский богослов. Вопрос о богословских факультетах в России (Историческая справка к открытию первого богословского факультета) // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольский. – 1918. – 30 сентября (13 октября).

7. Киевский богослов. Вопрос о богословских факультетах в России (Историческая справка к открытию первого богословского факультета) // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольский. – 1918. – 7 (20) октября.

8. Киевский богослов. Вопрос о богословских факультетах в России (Историческая справка к открытию первого богословского факультета) // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольский. – 1918. – 14 (27) октября.

9. Біднов, В. Лист до громадянства / В. Біднов // Україна (щоденна газета). – Кам’янець-Подільський. – 1919. – 14 вересня.

10. Біднов В. Праця Єпископа Пимена / В. Біднов // Наш шлях (щоденна демократична безпартійна газета). – Кам’янець-Подільський. – 1919. – 25 листопада.

11. Сіцинський, С. В чім моя провина? / С. Сіцинський. – Кам’янець-Подільський: Друкарня Кам.-Под. Державного Українського Університету, 1920. – 20 с.

12. Біднов, В. Церковна справа на Україні / В. Біднов. – Тарнів: В-во “Українська Автокефальна Церква”, 1921. – 47 с.

13. Біднов, В. Перші два академічні роки українського державного університету в Кам’янці-Подільському. (Уривок із спогадів) / В. Біднов // Кур’єр Кривбасу. – 1997. – № 69-70. – С. 64-74.

14. Біднов, В. Одна з спроб перекладу Біблії на українську мову / В. Біднов / Книголюб (Прага). – 1931. – Кн. 1. – С. 1-9.

15. Дорошенко, Д. І. Історія України 1917–1923 рр. В 2-х т.: Документально-наукове видання / Упорядник К. Ю. Галушко / Д. І. Дорошенко. – К.: Темпора, 2002. – Т. II: Українська гетьманська держава 1918 року. – 352 с.

16. Дорошенко, Д. І. Православна церква в минулому й сучасному житті українського народу / Д. І. Дорошенко. – Берлін, 1940. – 69 с.

17. Дорошенко, Д. Життя і громадська діяльність професора В.О.Біднова / Д. Дорошенко // Пам’яті професора Біднова: Засідання Українського історично-філологічного товариства в Празі дня 30 квітня 1935 р. – Прага: В-во УІФТ в Празі, 1936. – С. 5-11.

18. Наріжний, С. Наукова праця проф. В. О. Біднова / С. Наріжний // Пам’яті професора Біднова: Засідання Українського історично-філологічного товариства

в Празі дня 30 квітня 1935 р. – Прага: В-во УІФТ в Празі, 1936. – С. 12-28.

19. Огієнко, І. Моє життя (автобіографічна хронологічна канва) / Іван Огієнко // Огієнко І. (митрополит Іларіон). Рятуння України / Упорядник, автор передмови і коментарів М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2006. – С. 67-172.

20. Огієнко, І. Рятуння України. На тяжкій службі своєму народові / Іван Огієнко. – Вінніпег: Видання товариства “Волинь”, 1968. – 96 с.

21. Липківський, В. Відродження церкви в Україні. 1917–1930 / Василь Липківський. – Торонто: Українське в-во “Добра книжка”, 1959. – 337 с.

22. Липківський, В. Православна христова Церква українського народу / Василь Липківський. – Мюнхен: Видання Православної Церковної Ради УАПЦ, 1951. – 32 с.

23. Доценко, О. Літопис Української революції. Матеріали й документи до історії Української революції / Олександр Доценко. – К.-Львів, 1923. – Т. II. – Кн. 5 (1917–1923). – 400 с.

24. Лотоцький, О. Автокефалія / О. Лотоцький. – Варшава, 1935. – Т. I: Засади автокефалії. – 207 с.

25. Власовський, І. Нарис історії Української Православної Церкви / Іван Власовський. – Нью-Йорк: Друкарня Української Православної Церкви в США, 1961. – Т. IV. – Ч. 1 (XX ст.). – 384 с.

26. Р. М. Біднов Василь / Р. М. // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / За ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів: Наукове товариство імені Т.Шевченка, 1993. – Т. I. – С. 126.

27. Оксіок Йосип // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / За ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів: Наукове товариство імені Т.Шевченка, 1994. – Т. 3. – С. 909.

28. Табінський Петро // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / За ред. В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів: Наукове товариство імені Т.Шевченка, 2000. – Т. 8. – С. 3119.

29. Пащенко, О. Заснування Кам’янець-Подільського державного українського університету / Олімпіада Пащенко // Пащенко О. Матеріали до життєпису / Упорядник, автор передмови В. Адамський. – Хмельницький: ПП Мельник, 2012. – С. 346-379.

30. Приходько, В. К. З історії повстання українського університету в Кам’янці на Поділлі / Віктор Кіндратович Приходько; упорядник та автор передмови В. Р. Адамський. – Хмельницький: ПП Заколотний М. І., 2012. – 103 с.

31. Гудзій, Ю. З життя Кам’янець-Подільського державного українського університету (Спомини лікарського помічника й скарбника Університету). 1918–1920 / Ю. Гудзій // Наша культура (Варшава). – 1936. – Кн. 3. – С. 229-233.

32. Гудзій, Ю. З життя Кам’янець-Подільського державного українського університету (Спомини лікарського помічника й скарбника Університету). 1918–1920 / Ю. Гудзій // Наша культура (Варшава). – 1936. – Кн. 4. – С. 290-295.

33. Полонська-Василенко, Н. Історичні підвалини УАПЦ / Н. Полонська-Василенко. – Рим, 1964. – 126 с.

34. Воронин, О. Історичний шлях УАПЦ / Олександр Воронин. – Кенсінгтон: В-во “Воскресіння”, 1992. – 136 с.

35. Плічковський, Н. Нарис історії Української Православної Церкви / Никодим Плічковський, протопр. – Сідней-Аделаїда: Друкарня М.Цюрака, 1985–1988. – 125 с.

36. Геринович, В. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / В. Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / Під редакцією професорів: д-ра В. Гериновича, Фр. Кондрацького, М. Курневича та ін. – Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. Леніна, 1927. – Т. 2. – С. 1-24.

37. Сіцинський, Є. Наукова робота в Кам'янці на Поділлі за останнє десятиліття (1914–1924 рр.) / Є. Сіцинський // Україна (науковий двохмісячник українознавства). – 1926. – Кн. 1. – С. 172-177.

38. Державний архів Хмельницької області, ф. Р-6193, оп. 12, спр. П-15162, 59 арк.
39. Золотоверхий, І. Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.) / І. Д. Золотоверхий. – К.: В-во АН УРСР, 1961. – 421 с.

40. Вища школа Української РСР за 50 років (1917–1967 рр.): У 2-х ч. – К.: В-во Київського університету, 1967. – Ч. 1. – 394 с.

41. Грищенко, М. С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917–1965) / М. С. Грищенко. – К.: Радянська школа, 1966. – 260 с.

42. Калакура, Я. Цивілізаційні орієнтири новітньої української історіографії / Я. Калакура // Історіографічні дослідження в Україні / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. А. Удод (відп. ред.), Д. С. Вирський та ін. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2014. – Вип. 24. – С. 23-37.

43. Зінченко, А. Л. Благовістя національного духу. (Українська Церква на Поділлі в першій третині ХХ ст. / А. Л. Зінченко. – К.: Освіта, 1993. – 256 с.

44. Зінченко, А. Л. Визволитися вірою. Життя і діяння митрополита Василя Липківського / Арсен Зінченко. – К.: В-во “Дніпро”, 1997. – 423 с.

45. Ульяновський, В. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського): Навчальний посібник / Василь Ульяновський. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.

46. Андрусішин, Б. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Директорії УНР): Навчальний посібник / Богдан Андрусішин. – К.: Либідь, 1997. – 176 с.

47. Завальнюк, О. М. Міське самоврядування Кам'янця-Подільського і заснування місцевого українського державного університету (1918 р.) / О. М. Завальнюк // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність. Збірник наукових праць за підсумками Міжнародної науково-практичної конференції “Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків” (16-17 травня 2003 р.). – Кам'янець-Подільський: інформаційно-видавничий відділ Кам'янець-Подільського державного університету, 2004. – С. 98-102.

48. Завальнюк, О. М. Випускники Київської духовної академії – викладачі Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918–1920 рр.) / О. М. Завальнюк // Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Історія. – К., 2001. – Вип. 58. – С. 58-62.

49. Завальнюк, О. М. Навчальний процес у Київському і Кам'янець-Подільському українських університетах: проблема якісної організації (1918–1920 рр.) / О. М. Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі: Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. – Т. 14. – С. 73-104.

50. Завальнюк, О. М. Іван Огієнко і проблема створення матеріально-технічної бази українських університетів у 1918–1920 роках / О. М. Завальнюк // Іван Огієнко у діалозі культур і духовності: Огієнківські читання у Чудодієвому: Збірник наукових

праць / [Відповідальний редактор П. Ю. Саух]. – Житомир: В-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2010. – С. 56-64.

51. Завальнюк, О. М. Іван Огієнко і підготовка богословів у Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918 – 1920) / О. М. Завальнюк // Науковий збірник, присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона Огієнка: Збірник доповідей та матеріалів / Упорядники: архієпископ Димитрій (Рудюк), В. Ляхоцький. – К.: Київська православна богословська академія, 2007. – С. 67-75.

52. Завальнюк, О. М. Кам'янець-Подільський державний український університет і церковне відродження Поділля (1919–1920 рр.) / О. М. Завальнюк // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-теоретичної конференції “Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне”. До 1020-ліття хрещення Русі та 250-річчя Вінницького кафедрального Спасо-Преображенського собору. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, 2008. – С. 95-100.

53. Завальнюк, О. М. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917–1921 рр.): монографія / О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 644 с.

54. Тимошик, М. С. Голгофа Івана Огієнка: Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності / Передмова М. Г. Жулинського / М. С. Тимошик. – К.: Заповіт, 1997. – 231 с.

55. Тимошик, М. С. “Лишуть навіки з чужиною...”. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження: Наукове видання / Передмови О. Кравченка та В. Скопенка / М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука; Вінніпег: Український православний Собор Св. Покрови, 2000. – 548 с.

56. Марушкевич, А. А. Актуальні проблеми науково-педагогічної спадщини Івана Огієнка (Цикл лекцій): Навчальний посібник з педагогіки / А. А. Марушкевич. – К.: В-во “АСМГ”, 2005. – 312 с.

57. Тюрменко, І. І. Державницька діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / І. І. Тюрменко. – К.: Київський університет імені Тараса Шевченка, 1998. – 282 с.

58. Ляхоцький, В. П. Просвітитель: Видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / В. П. Ляхоцький. – К.: В-во імені Олени Теліги, 2000. – 528 с.

59. Ляхоцький, В. П. Тільки книжка принесе волю українському народові...: Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / В. П. Ляхоцький. – К.: В-во імені Олени Теліги, 2000. – 664 с.

60. Сохацька, Є. Молюсь за весь рідний край...” (Штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності) / Є. Сохацька. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2007. – 276 с.

61. Ульяновський, В. І. В. О. Біднов / В. І. Ульяновський // Укр. іст. жур. – 1992. – № 10-11. – С. 80-94.

62. Ульяновська, С. Василь Біднов / С. Ульяновська, В. Ульяновський // Українська культура: лекції / за редакції Д. Антоновича; [упорядник С. В. Ульяновська]. – К.: Либідь, 1993. – Додатки. – С. 514-526.

63. Портнов, А. В. У пошуках “Українського Гейдельбергу”: штрихи до наукової діяльності Василя Біднова (1918–1930-ті роки) / А. В. Портнов // Краєзнавство. – 2003. – № 1-4. – С. 133-134.

64. Портнов, А. В. Наука у вигнанні: Наукова і освітня діяльність української еміграції в міжвоєнній Польщі (1919–1939) / А. В. Портнов. – Харків: ХІФТ, 2008. – 256 с.

65. Саламаха, І. В. Громадсько-політична та наукова діяльність В. О. Біднова (кінець XIX ст. – 1935 р.): автореф. дис. ... канд. іст. наук; 07.00.01 “Історія України” / І. В. Саламаха. – Запоріжжя, 1998. – 16 с.

66. Трембіцький, А. М. Церковно-релігійна діяльність Євфимія Сіцінського / А. М. Трембіцький // *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Церква і держава у служінні народів”*. 2-4 листопада 2005 р. / Редакційна колегія: Архієпископ Хмельницький і Шепетівський Антоній та ін. – Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2006. – С. 350-357.

67. Завальнюк, О. М. Ю.І. Сіцінський у 1917–1920 рр.: громадсько-політичний, культурно-просвітній і науковий аспекти / О. М. Завальнюк // *Поділля в житті, діяльності і творчості Юхима Сіцінського та Володимира Січинського: збірник матеріалів Міжнародної науково-красназвочої конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Ю. Сіцінського і 115-річчю від дня народження В. Січинського* / Редакційна колегія: О. М. Завальнюк (голова) та ін. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – С. 23-29.

68. Моздир, В. В. Філантропічна діяльність Юхима Йосиповича Сіцінського при подільській філії українського Товариства Червоного хреста (червень 1919 – жовтень 1920 рр.) / В. В. Моздир // *Поділля в житті, діяльності і творчості Юхима Сіцінського та Володимира Січинського: збірник матеріалів Міжнародної науково-красназвочої конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Ю. Сіцінського і 115-річчю від дня народження В. Січинського* / Редакційна колегія: О. М. Завальнюк (голова) та ін. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – С. 125-130.

69. Трембіцький, А. М. Євфимій Сіцінський (1859–1937): наукова та громадська діяльність. Монографія / А. М. Трембіцький. – Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2009. – 300 с.

70. Мошак, М. І. Великий подолянин. Біографія, спогади, документи та листування Юхима Йосиповича Сіцінського / М. І. Мошак. – Кам’янець-Подільський: “Медобори–2006”, 2014. – 408 с.

71. Борщевич, В. Т. Митрофорний протоієрей Петро Табінський / В. Т. Борщевич // *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки: Наук. журн.* – Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. – Вип. 11. – С. 91-97.

72. Лупій, О. І. Отець Петро Табінський – апологет церковної єдності / О. І. Лупій // *Наукові записки. Серія “Історичне релігієзнавство”*. – Острогор: В-во Національного університету “Острозька академія”, 2012. – Вип. 7. – С. 139-147.

73. Завальнюк, О. М. Історія Кам’янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1921 рр.) / О. М. Завальнюк. – Кам’янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. – 632 с.

74. Зваричук, Е. О. Богословський факультет Кам’янець-Подільського державного українського університету / Е. О. Зваричук // *Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць*. – Кам’янець-Подільський: Оіюм, 2004. – Т. 4. – С. 105-110.

75. Яневський, Д. Б. Проект “Україна”, або Спроба Павла Скоропадського / Д. Б. Яневський. – Харків: Фоліо, 2010. – 284 с.

76. Баюк, М. І. Місце церковно-релігійної політики у процесах національно-культурного відродження Поділля в період УНР / М. І. Баюк // *Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць*. – Кам'янець-Подільський: Оіом, 2009. – Т. 14. – С. 335-346.

77. Преловська, І. М. Володимир Мусійович Чехівський (1876–1937) – видатний діяч Української автокефальної православної церкви (1921–1930) / І. М. Преловська // *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції* / Ред. колегія: Завальнюк О. М. (співголова), Войтенко В. І., Баженов Л. В. та ін. – Кам'янець-Подільський: Оіом, 2007. – Т. 1. – С. 464-480.

78. Кузовенков, Д. І. Відродження діяльності братства святих Кирила та Мефодія в м. Кам'янець-Подільському у 1918–1919 рр. / Д. І. Кузовенков // *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2009. – Вип. 1. – С. 30-31.

79. Опря, А. В. Проблема автокефалії української православної церкви і спроби реалізації її на Поділлі в 1917–1920 роках / А. В. Опря // *Матеріали IX-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції (Конференція присвячена 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні* / Ред. колегія: Винокур І. С. (голова), Дарманський М. М., Завальнюк О. М. та ін. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут ім. В.П.Затонського, 1995. – С. 255-258.

80. Брижак, А. А. Кам'янець-Подільський – форпост духовності (1917–1920 рр.) / А. А. Брижак // *Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність. Збірник наукових праць за підсумками Третьої Міжнародної науково-практичної конференції “Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків” (5-6 жовтня 2006 р.)* / Заг. редакція: О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д. Г., 2010. – С. 58-60.

81. Мацько, В. П. Іван Огієнко – провісник національної освіти / В. П. Мацько // *Матеріали IX-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції (Конференція присвячена 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні* / Ред. колегія: Винокур І. С. (голова), Дарманський М. М., Завальнюк О. М. та ін. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут ім. В.П.Затонського, 1995. – С. 319-325.

82. Слободянюк, П. Українська церква: історія руїни і відродження. Наукове видання, присвячене 2000-літтю Різдва Христового / П. Слободянюк. – Хмельницький: Хмельницька міська друкарня, 2000. – 266 с.

83. Лозовий, В. С. Діяльність І. Огієнка щодо українізації церкви в добу Директорії УНР (1919–1920 рр.) / В. С. Лозовий // *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник: Серія історична та філологічна / Відповідальний редактор С. І. Сохацька*. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, 2007. – Вип. IV. – С. 114-118.

84. Мельник, Е. М. Гімназія для дорослих при Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918–1920 рр.) / Е. М. Мельник // *Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність. Збірник наукових праць за підсумками Другої Міжнародної науково-практичної конференції “Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків”*

(14-15 травня 2005 р.) – Кам'янець-Подільський: інформаційно-видавничий відділ Кам'янець-Подільського державного університету, 2005. – С. 90-92.

85. Завальнюк, О. М. Українська влада і Кам'янець-Подільський державний університет (1918–1920 рр.) / О. М. Завальнюк // *Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей.* – К.: Інститут історії України НАН України, 1999. – Вип. 9. – С. 200-214.

86. Завальнюк, О. М. Радянська влада і Кам'янець-Подільський державний український університет (1919, 1920–1921 рр.) / О. М. Завальнюк // *Освіта, наука і культура на Поділлі: Збірник наукових праць / Відповідальний редактор О. А. Копилов.* – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 1998. – Т. 1. – С. 9-20.

87. Завальнюк, О. М. П.Огієнко і національно-культурне відрядження на Поділлі: хроніка діяльності (1918 р.) / О. М. Завальнюк // *Матеріали X-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції / Ред. колегія: Винокур І. С. (відповідальний редактор), Баженов Л. В., Блажевич Ю. І. та ін.* – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 2000. – С. 342-356.

88. Даниленко, В. М. Кам'янець-Подільський державний український університет у часи гетьманату П. Скоропадського (1918 р.): хроніка основних подій / В. М. Даниленко, Ю. В. Телячий // *Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність. Збірник наукових праць за підсумками Міжнародної науково-практичної конференції “Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків” (16-17 травня 2003 р.).* – Кам'янець-Подільський: інформаційно-видавничий відділ Кам'янець-Подільського державного університету, 2004. – С. 104-108.

89. Даниленко, В. М. Освіта України в роки національно-демократичної революції (1917–1920): з хроніки подій / В. М. Даниленко, О. М. Завальнюк, Ю. В. Телячий. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. – 264 с.

90. Телячий, Ю. В. Ю.Й.Сіцинський і кабінет мистецтва Кам'янець-Подільського державного українського університету / Ю. В. Телячий // *Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність. Збірник наукових праць за підсумками Третьої Міжнародної науково-практичної конференції “Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків” (5-6 жовтня 2006 р.) / Заг. редакція: О. М. Завальнюк.* – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д. Г., 2010. – С. 113-115.

91. Ровінський, В. Православ'я на Подоллі. Історичні нариси / Володимир Ровінський, протоієрей, Олексій Миханчук, протоієрей. – Кам'янець-Подільський: В-во “Дзвін”, 1995. – 176 с.

Victor Adamskyi

**Theological Faculty of Kamyanets-Podilskiy State Ukrainian University
in Historiographic Researches of its Activity**

Historiographic process as for the study of different aspects of foundation, work and liquidation of theological faculty of Kamyanets-Podilskiy State Ukrainian University, which was functioning during the turning period 1918–1920,

has been examined in the article. The author analyses original works of the representatives of Ukrainian foreign historiography, the attention is accentuated on the fact that in these works theological structural unit is mentioned only opportunely, mostly in connection with the biographies of famous Ukrainian scientists, who worked there, or in wider context of struggle for national higher school and revival of national church in Podillia region. Laconic characteristic of Soviet period has been done. During this period the historiography of the question was enriched only with rare works, written on the bases of Marxist-Leninist methodology. Separately the modern historiographic process has been examined, distinct manifestations of which became gradual enrolment of historians to the acquisitions of national and foreign historiography, return to national-state scheme of Ukrainian history, gradual deviation from the stereotypes of Marxist methodology, Soviet monism, re-orientation of former researchers from “international-cosmopolitan” interpretation of Ukrainian history to its national-state and common to mankind understanding.

Keywords: *Kamyanets-Podilskyi State Ukrainian University, theological faculty, historiography, biographics, professors and teachers corporation, revival of Orthodox Church, scientists.*

В.Р.Адамский

Богословский факультет Каменец-Подольского государственного украинского университета в историографии (1918–2012 гг.)

В статье рассматривается историографический процесс изучения различных аспектов создания, деятельности и ликвидации богословского факультета Каменец-Подольского государственного украинского университета, который функционировал в переломный период 1918–1920 гг. Автор анализирует оригинальные работы представителей украинской и зарубежной историографии, акцентируя внимание, что у них лишь попутно упоминается о теологическом структурном подразделении, в основном в связи с биографиями выдающихся украинских ученых, которые там работали, или в более широком контексте борьбы за национальную высшую школу и возрождения национальной Церкви в Подольском регионе. Сделана лаконичная характеристика советского периода, при котором историография вопроса пополнилась лишь единичными работами, выполненными на основе марксистско-ленинской методологии. Отдельно исследован современный историографический процесс, четкими проявлениями которого стало постепенное приобщение историков к достижениям национальной и зарубежной историографии, возвращение к национально-государственной схеме украинской истории, постепенный отход от стереотипов марксистской методологии, советского монизма, переориентация бывших исследователей из “интернационально-космополитической” трактовки истории Украина на национально-государственное и общечеловеческое ее понимание.

Ключевые слова: *Каменец-Подольский государственный украинский университет, богословский факультет, историография, биографистика, профессорско-преподавательская корпорация, возрождение Православной Церкви, ученые.*

Одержано 22 червня 2015 року